

Наталія ЯКСА
м. Житомир

Полікультурна освіта студентів у педагогічній науці і практиці країн Західної Європи та США

У статті розкриваються особливості університетської полікультурної освіти студентів у країнах Західної Європи та США, де накопичений значний досвід роботи в цій сфері. Підкреслюється, що головним завданням полікультурної освіти є формування в студентів уявлень про різноманітність культур у світі, виховання позитивного сприйняття національно-культурних і етноконфесійних особливостей народів.

Питання освіти на сучасному етапі знаходяться в центрі уваги громадськості в усьому світі. В умовах НТР різко зростає економічна, соціальна, ідеологічна значущість освіти. Проблеми підвищення економічної конкурентноздатності країни залежно від ефективності функціонування освітньої системи, висунуті нині на передній план, змушують уряди багатьох країн йти на серйозні реформи в цій сфері, вивчаючи досвід різних країн у галузі освіти.

Поняття "полікультурна (мультикультурна) освіта" увійшло у науковий обіг у 1970-ті роки ХХ століття в ситуації культурної конвергенції та формування поліетнічних суспільств¹. Ще в 1923 році С.І. Гессен писав: "Навряд чи хто буде заперечувати, що цілі освіти тісно пов'язані з цілями життя даного суспільства. Життя визначає освіту, і навпаки - освіта впливає на життя"².

Сьогодні розв'язання проблем у всіх сферах громадського життя, включаючи виховання й освіту, є неможливим без урахування світового досвіду. Реформуючи й удосконалюючи систему освіти України в дусі вимог нового часу, необхідно звернутися до позитивного і негативного досвіду інших народів, щоб, використовуючи його, не допустити помилок, а враховувати тільки їх позитивні знахідки.

Саме тому дослідники світового освітнього досвіду зазначають, що характерна риса сучасного світу - інтернаціоналізація громадського життя, розвиток інтернаціональних процесів, що охоплюють економіку, соціальні відносини, науку, культуру, освіту.

У той же час зберігаються багатівікові традиції різних культурно-історичних типів суспільства, різних цивілізацій. Тому природно, що найбільш інтенсивно інтеграція здійснюється в рамках геополітичних регіонів, які поєднують країни з відносно подібними умовами історичного розвитку і з більш-менш аналогічною соціально-політичною структурою.

Роль і вплив у світі різних країн і геополітичних регіонів, на думку Б.Л. Вульфсона, не залишаються незмінними. В останні десятиліття зменшується

¹ Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика: Монографія. - Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. - 232 с. - С.81.

² Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. - М.: Школа-пресс, 1995. - 448 с. - С.25.

питома вага західноєвропейських країн у системі світового господарства. У той же час інтенсивно розвивається самобутня культура народів тих регіонів, що мали певні обмеження в плані взаємодії з європейськими культурними традиціями³.

Як свідчить історія, протягом багатьох століть Західна Європа була ареною численних кривавих воєн, запеклих релігійних конфліктів, міжнародної ворожнечі. Сьогодні можна констатувати, що протиріччя економічного і політичного характеру йдуть на спад, а доцентрові тенденції, безумовно, переважають над відцентровими.

Після другої світової війни тут не відбулося жодного міждержавного військового конфлікту і не випадково, що даний регіон став своєрідною міжнародною лабораторією, дослідним полем, де складаються й проходять іспит на міцність новітні форми і методи не тільки економічної, політичної, але й соціокультурної інтеграції.

Процес зближення європейських держав у цілому розвивається досить успішно, однак проблема відносин між народами цих країн, між людьми різних етносів виявляється значно більш складною. Історична пам'ять європейських народів зберігає стереотипи взаємних образ, недовіри, ворожості, упереджен-ня проти сусідів⁴.

На думку дослідників⁵ це створює серйозні перешкоди розвитку інтеграційних процесів. Саме тому найважливішого значення набуває завдання "європейського виховання", що може сприяти зближенню європейських народів. Безсумнівно, що й незалежна Україна повинна і має всі умови та можливості для активної участі в цьому процесі.

Істотний аспект інтеграції - формування "європейської свідомості", яка означає, що житель того або іншого регіону повинен усвідомлювати себе не тільки німцем, французом, англійцем або українцем, але насамперед європейцем, якого пов'язує спільність західноєвропейської цивілізації з властивими їй унікальними рисами, що склалися в результаті спільного культурного розвитку і взаємодії народів⁶.

Отже, молоде покоління повинно бути вихованим на основі принципу "подвійної лояльності" (Б.Л. Вульфсон), відповідно до якого необхідно позитивно ставиться не тільки до культурних, національних, історичних особливостей своєї країни, держави, народу (монокультурність), але й займати позицію толерантності, поваги, взаєморозуміння до представників "іншої" культурної традиції (полікультурність).

Реалізація цих цілей об'єктивно вимагає деякого зближення національних систем освіти та вироблення деяких її загальних принципів, що неможливо зробити без урахування до їх полікультурного освітнього досвіду. Хоча деякі західні вчені пророкують, що в майбутньому в їхньому регіоні відімруть національні держави, та й саме поняття державно-національного суверенітету стане лише надбанням історії.

³ Вульфсон Б.Л. Проблемы "европейского воспитания" // Педагогика. - 2002. - №2. - С. 71-81.

⁴ Образцова Л.В. Проблемы развития поликультурного образования и сравнительной педагогики в Австрии в конце XIX - начале XX века // <http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=view-page&pageid=355>

⁵ Вульфсон Б.Л. Проблемы "европейского воспитания" // Педагогика. - 2002. - №2. - С. 71-81.

⁶ Вульфсон Б.Л. Проблемы "европейского воспитания" // Педагогика. - 2002. - №2. - С. 73.

Наприклад, німецький професор В. Бюль стверджує, що вже зараз у Західній Європі "на місці національних держав, що відмирають, створюється вперше у світовій історії транснаціональне співтовариство, для громадян якої проблеми збереження національної державності й етнічної самобутності нібито все більше відходять на задній план"⁷.

Дослідниця О.М. Семенов, аналізуючи доробки зарубіжних вчених, зокрема німецьких, зазначає, що "сьогодення диктує потребу щодо формування інтеркультурної ідентичності, за якою без чужого немає власної культури, ідею толерування всіх чужих культур, представлених у німецькому суспільстві"⁸.

Аналогічну позицію займає французький дослідник Д. Ружмон, на думку якого населення Західної Європи не зацікавлене в збереженні національної держави⁹.

На наш погляд, необхідно знайти ту золоту середину, яка б виховувала повагу до історії та культури інших країн і народів, а не прояви ксенофобії, агресивного націоналізму і космополітизму.

Так, член створеної в 1993 р. Міжнародної комісії з освіти для XXI століття (Комісія Делора), словенський учений Олександр Корнхаузер з гіркою говорить про драматичні національні та релігійні конфлікти, що трясуть той регіон, у який входить його країна, а тому головну відповідальність покладає на освіту. "Провиною всьому є освіта. Якби нею не маніпулювали заради сумнівних цінностей і політичних цілей, якби вона була більш об'єктивною в оцінці минулого і якби вона поєднувала особисті та національні цінності зі світовими, тоді люди не ставали б так легко жертвами пропаганди... Якби події викладалися більш правдиво та їх пояснення давалося б з менш націоналістичних і гегемоністських позицій..., то було б набагато складніше вводити в оману суспільну думку"¹⁰.

Важливою соціально-політичною детермінантою розвитку полікультурної освіти є інтенсивний розвиток інтеграційних процесів як важливої складової розвитку сучасного світу, а також прагнення й інших країн інтегруватися у європейський і світовий соціально-культурний та освітній простір, зберігши при цьому національну своєрідність. Інтеграційні процеси сприяють перетворенню Європи в багатомовний простір, у якому національні мови мають рівні права. З відкриттям кордонів між державами посилюється мобільність людей, їхня мотивація до вивчення іноземних мов, а також до встановлення і підтримки контактів усередині своєї країни і за її межами.

Л.П. Пуховська підкреслює роль ідеї полікультурної освіти, яка активно розвивається впродовж останнього десятиріччя в Європі і відповідно підготовці вчителя до педагогічної діяльності в різномірному університетському середовищі з різним етнічним, соціальним, релігійним контекстом¹¹.

Поряд із цим, як вказувалося вище, актуалізується проблема збереження національно-культурної своєрідності, що найбільше яскраво виявляється в розумінні полікультурної освіти в країнах, які розвиваються.

⁷ Вульфсон Б.Л. Проблемы "европейского воспитания" // Педагогика. - 2002. - №2. - С. 78

⁸ Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх вчителів української мови і літератури: Монографія. - Суми: ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005. - 404 с. - С.96.

⁹ Вульфсон Б.Л. Проблемы "европейского воспитания" // Педагогика. - 2002. - №2. - С. 78

¹⁰ Тысячная С.В. Этнопедагогика и сравнительная педагогика. Поликультурное образование <http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=365>

¹¹ Пуховська Л.П. професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія. - К.: Вища школа, 1997. - 180 с. - С 25.

Оскільки перехід до світового ринку несе із собою не тільки економічну залежність, але й поширення чужої культури, на перший план у цих країнах виступають проблеми формування культурної самосвідомості. Багато авторів вбачають тісний взаємозв'язок між збереженням культурної ідентичності народу й економічною незалежністю країни.

При розробці проблеми полікультурної освіти в педагогіці країн, що розвиваються, зазначається прагнення по-новому усвідомити свій життєвий стиль, особливості національного мислення, виховні традиції тощо. У зв'язку з цим у європейській педагогіці з'явилися нові тенденції - прагнення "перебороти монокультурну, євроцентричну орієнтацію, скористатися досвідом неєвропейських народів" (Діас). Зусилля педагогів сьогодні спрямовані на досягнення синтезу культурно-специфічних когнітивних стилів, соціальних моделей поведінки й комунікаційних кодів, щоб домогтися єдності формально-абстрактного, незалежного від оточення мислення, що переважає в розвинутих країнах, і мислення, яке спирається на безпосередній досвід і почуттєве сприйняття, що характерно для країн, які розвиваються. У такому контексті мова може йти не тільки про полікультурну, а й транскультурну освіту (Schoffthaller).

Істотний вплив на розвиток полікультурної освіти в різних країнах світу роблять процеси, що відбуваються сьогодні безпосередньо в самій системі освіти та пов'язані з активним включенням в освітній процес таких альтернативних ідей, як ідея відкритості, партисипативності та багатоперспективного планування.

Проблема полікультурної освіти набуває особливої актуальності в поліетнічному багатофункціональному українському суспільстві. Його мета - формування людини, здатної до ефективної життєдіяльності в багатофункціональному середовищі, яка володіє розвинутих почуттям розуміння й поваги до інших культур. Найважливішим завданням полікультурної освіти є формування в студентів уявлень про різноманітність культур у світі, виховання позитивного сприйняття національно-культурних і етноконфесійних особливостей народів.

Отже, визнаючи значущість полікультурної освіти на всіх освітніх рівнях, необхідно підкреслити, що проблема полікультурної освіти студентів у зарубіжній педагогічній науці та практиці відноситься до числа недостатньо розроблених. Думаємо, що можна розглядати її в руслі культурології освіти, яка, вивчаючи "лад життя суспільства", зміст і цінності життєдіяльності, пропонує триаду "Захід - Євразія - Схід"¹².

Так, як зазначають дослідники, євро-американський варіант розвитку - один із можливих, хоча і неодноразово піддавався критиці культурно-історичних типів. Для нього характерний інший тип мислення: насамперед - раціональність у специфічному західноєвропейському розумінні та "прямо перспективність" (П.А. Флоренський), логічність, лінійність, монологізм, сциєнтизм і формалізація культури, заміна її технологією. Звідси і "одномірна людина"¹³.

¹² Тарасова О. Культурологические аспекты в образовании (к постановке вопроса) // Альма-магер. - 2001. - № 5. - С. 26-28.

¹³ Кутырев В.А. Экологический кризис, постмодернизм и культура // Вопросы философии. - 1996. - № 11. - С. 16.

Західну соціокультурну систему, у тому числі й під призмою освіти, визнають по-різному, як суспільство споживання, демократію шуму і т.ін.¹⁴

На основі аналізу джерел доведено, що еволюція тотальної раціональності, призвела до ще більш важких наслідків - зміни і культури, і самої людини. І тут не можна не погодитися з В. Кутирьовим, який звертає увагу на те, що діагноз, поставлений О. Шпенглером, вимагає відновлення, зокрема, зміни в розумінні причин того, що відбувається, пов'язаного з перетворенням культури в цивілізацію, а потім - у текстуру, що знаменує зникнення, смерть культури як такої. "У суперіндустріальній соціотехнічній системі міжлюдських відносин перестають регулюватися до- і нераціональними способами: почуттями, звичаями, вірою, любов'ю, ненавистю, ідеалами ... Іншими словами, духовність редукує до розуму, цінності замінюються інформацією... У міру росту можливостей технологічного маніпулювання, культура як механізм підтримки соціальності застаріває і стає не потрібною... Якщо з культури йдуть почуття, дух, душа і вона спирається тільки на розум, інтелект, вона стає текстурою"¹⁵.

Дане твердження прямо пов'язане, на наш погляд, із тенденцією посилення знанневого аспекту освіти, яка позначилася в останні десятиліття в українській освіті, через "натаскування", схематизацію знань шляхом постійного відпрацьовування тестів як головних критеріїв навченості.

Це йде в протиріччя з менталітетом українського народу, для якого характерно, у першу чергу, високий рівень духовності, культури як складної системи, для якої властивим не стільки обсяг інформації, скільки зміст, закладений в освітньому матеріалі, відносини, сформовані між людьми, цінності, що є основою світогляду будь-якої людини.

Саме, тому, розглядаючи євро-американський варіант, закономірно виникає питання про місце і роль людини в подібній системі. Справа в тому, що позбавившись природних імпульсів людина "стає біоавтоматом, вона може бути активною, але мертвою або "активно-мертвою", втрачаючи високу мету діяльності, її емоційне виправдання, вона не живе, а функціонує"¹⁶. Якщо ж перевести дану ситуацію в сферу етики, то формується людина без цінностей. Не випадково в соціології поняття "людина" стало поступово витіснити таке поняття, як "особистість".

Це пояснюється тим, що суб'єкт, який стоїть за людським фактором, "розмазується" по системі, він децентрований. Ініціатива й остаточне вирішення питань його взаємодії з оточуючим середовищем, з іншими людьми, на думку В.А. Кутирьова, переходять до техніки¹⁷.

Усе це, безсумнівно, залишає слід і в освіті.

У своїй класичній формі західна освіта відповідає раціональності та прямоперспективності мислення культури, оскільки вона споконвічно є світською (виходячи з опозиції "світське - духовне"); міською (належить міській культу-

¹⁴ Тарасова О. Культурологические аспекты в образовании (к постановке вопроса) // Альма-матер. - 2001. - № 5. - С. 26-28.

¹⁵ Кутырев В.А. Экологический кризис, постмодернизм и культура // Вопросы философии. - 1996. - № 11. - С. 23-32.

¹⁶ Кутырев В.А. Экологический кризис, постмодернизм и культура // Вопросы философии. - 1996. - № 11. - С. 30.

¹⁷ Кутырев В.А. Экологический кризис, постмодернизм и культура // Вопросы философии. - 1996. - № 11. - С. 10-12.

рі, опозиція "місто - село"); елітарною (елітарна - масова; керуюча - керована культура); належить до письмової традиції (письмова - усна культура)¹⁸.

Саме тому тут, як показує практика, освітній процес споконвічно розглядається як технологія, адаптивно-дисциплінарна система засвоєння сукупності знань, умінь та навичок, спеціально організована для прийому-передачі інформації. Провідні принципи, на підставі яких будується взаємодія між учасниками процесу освіти, на думку С.Л. Максимової, це:

- субординація (нерівноцінність і підпорядкованість),
- монологізм (зміст взаємодії транслюється тільки в одному напрямку),
- сваволя (нав'язування своїх законів),
- контроль, послідовність і поступовість,
- раціоналізм¹⁹.

Якщо деталізувати, то виходить, що "...знання, унаслідок їх видимої загальнодоступності, знецінюються, разом із цим утрачається здатність розрізняти знання й інформацію; упроваджуються спрощено-реалістичні абстрактні моделі буття, що не мають чуттєво-емоційного підкріплення.

Паралельно з цим відбувається втрата чутливості до вищих проявів буття, розмиваються естетичні й етичні ціннісні орієнтири. Соціально-комунікативний канал захоплює засоби масової інформації, насичений і перевантажений готовими до вживання образами, що спричиняє поширення інформаційно-образної наркоманії та втрату здатності до самостійної творчості й освіти"²⁰.

Так звана "інформаційна жуйка" стає пріоритетом в освітньому процесі, "видавлюючи" з нього ті зачатки духовності та культури, що колись були його надбанням, замінюючи їх псевдокультурою або масовою культурою.

Ще один недолік освіти за євро-американською моделлю полягає в її багатоособистісності. Тобто замість різнобічного спілкування, відкритого діалогу між людьми, що обмінювалися не тільки думками, але й почуттями, переживаннями, будували різноманітні відносини, на перший план виходить тільки одна його сторона - комунікативна як спосіб передачі інформації. Іде духовна, емоційна взаємодія.

О. Тарасова, детально вивчаючи розглянуту європейсько-американську концепцію, зробила висновок, з яким важко не погодитися: якщо будувати освіту на основі даної моделі, то це призведе до тотальної кризи Людини, Особистості²¹.

Виникають закономірні питання про альтернативи. Одна з них, на наш погляд, очевидна й полягає в поверненні до духовних і культурних основ освіти, її насичення культурами і традиціями різноманітних народів, що населяють конкретний регіон і побудову полікультурного освітнього простору.

Однак у тій або іншій країні питання про необхідність полікультурної освіти виникає, як правило, у зв'язку з іншими насущними проблемами системи освіти. Тому необхідно вивчити проблему полікультурності освіти з позиції країнознавчого підходу.

18 Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров // Семиосфера. - СПб: Искусство - СПб, 2000. - С. 271

19 Максимова С.Л. Образовательная практика и образовательное знание: Дисс. ... докт. филос. наук. - Екатеринбург: УГУ, 1999. - 245 с. - С. 68.

20 Тарасова О. Культурологические аспекты в образовании (к постановке вопроса) // Альма-матер. - 2001. - № 5. - С. 27.

21 Там само

Так, усі вчені-американісти зазначають, що "...американська нація відноситься до однієї із найдинамічних і заповзятливих, відкритих до нововведень та різного роду нетрадиційних рішень, особливо якщо це сприяє підвищенню конкурентноздатності, поліпшенню якості життя й досягненню психологічно комфортного стану від результатів власної діяльності"²² [12: 228].

Отже, поікультурна освіта в країнах Західної Європи та США детермінована соціально-політичними умовами та соціокультурною ситуацією, що склалася у цих країнах; інтеграційними процесами, що відбуваються у світі.

Стаття надійшла до редакції 24.01.07

Наталія ЯКСА.

Поликультурное образование студентов в педагогической науке и практике стран Западной Европы и США

Резюме

В статті розкриваються особливості університетського поликультурного образования студентів в країнах Західної Європи та США, де накоплен значительний опыт роботи в этой сфері. Підкривається, що однією із важнейших задач поликультурного образования является формирования у студентів представлений о різнообразии культур в мирі, виховання положительного восприятия национально-культурных и етноконфессиональных особенностей народів.

Nataliya YAKSA

Policultural education of students in pedagogical science and practice in the countries of Western Europe and USA

Summary

The article reveals the peculiarities of students' university policultural education in the countries of western Europe and USA, where considerable experience of work in this sphere has been accumulated. It is underlined that one of the most important tasks of policultural education is the students' formation of the notion of world culture diversity, upbringing of positive perception of cultural and ethnic-confessional peculiarities of peoples.

²² Загашев И.О., Заир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития. Перспективы для высшего образования. - СПб: "Альянс "Дельта", 2003. - 284 с. С 228.